

УДК351.86:355.457>(477)

Олег Мітягін,

кандидат історичних наук

Національний університет оборони України, м. Київ

<https://orcid.org/0000-0002-2230-5150>**Володимир Оліферук,**

кандидат технічних наук

Національний університет оборони України, м. Київ

<https://orcid.org/0000-0002-0722-7561>**Анна Новіцька,**

Національний університет оборони України, м. Київ

<https://orcid.org/0009-0008-0700-1360>

DOI: 10.33099/2617-1775/2024-01/132-146

ЗАГАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ВІЙСЬКОВОЇ ПІДГОТОВКИ ГРОМАДЯН НА ОСНОВІ ДОСВІДУ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Проаналізовано досвід зарубіжних країн щодо підготовки громадян до військової служби, серед яких частина держав входять до блоку НАТО, частина – позаблокові. За принципами комплектування збройних сил зарубіжних країн, підготовка громадян до військової служби умовно поділяється на чотири підходи, які мають спільні складові, а саме: військово-патріотичне виховання молоді (участь громадських об'єднань, стратегія громадського опору), базова (початкова) і спеціальна (спеціалізована) підготовка, рекрутингові центри, служба за контрактом або строкова служба, служба у військовому резерві (проходження зборів резервістів), альтернативна служба, електронна платформа обліку військовозобов'язаних.

Ключові слова: принцип комплектування ЗС; військово-патріотичне виховання молоді; рекрутингові центри; загальновійськова підготовка; початкова підготовка; базова підготовка; загальна військова повинність; служба за контрактом; служба у резерві.

Постановка проблеми. Відповідно до Конституції України, захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України є обов'язком громадян України [3]. У зв'язку з тривалою військовою агресією російської федерації проти України та нарощуванням зусиль агресора щодо подальшого захоплення території нашої держави постало питання ефективного залучення підготовленого та вмотивованого населення до військової справи. До того ж стаття 6 Закону України «Про основи національного спротиву» передбачає, що основою підготовки громадян України до національного спротиву визначається їх загальновійськова підготовка, яка організовується за територіально-зональним принципом, ґрунтується на засадах високої мотиваційної привабливості та узгоджується з процесом трансформації системи комплектування [6].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наразі підготовка громадян України до військової служби активно трансформується відповідно до принципів та найкращих практик держав-членів НАТО [4]. Зокрема, по всій країні створюється система рекрутингових центрів, оновлюється відповідно до сучасних вимог електронна платформа обліку військовозобов'язаних та їх

оповіщення, закладаються законодавчі основи нових підходів до мобілізації та загальновійськової підготовки громадян України [5].

Дослідженню питань, пов'язаних з військовою освітою в Україні та в зарубіжних країнах, присвячено низку наукових праць вітчизняних вчених. Так, аналіз системи забезпечення якості військової освіти здійснили О. Барабаншиков, Д. Вітер, М. Гацько, А. Зельницький, Б. Олексієнко, С. Печеров, В. Телелим, О. Челпанов. Попри різноманітність публікацій щодо дослідження сучасного стану військової освіти, проблематика військової підготовки громадян не розглядалася, особливо через призму російсько-української війни.

Мета статті: аналіз та пропозиції щодо впровадження сучасних підходів військової підготовки зарубіжних країн у систему військової підготовки громадян України.

Методи дослідження: для вирішення поставлених завдань використано загальнонаукові методи аналізу наукової літератури з досліджуваної проблеми, моніторинг наявної системи військової підготовки громадян зарубіжних країн, системний аналіз і синтез, індукція та дедукція, системний підхід до розв'язування проблем, класифікація, узагальнення та систематизація.

Виклад основного матеріалу. Російська федерація є загрозою безпеці Європи, а також миру і стабільності в євроатлантичному регіоні. Російська агресивна війна проти України, ядерний шантаж країн НАТО та політичні погрози членам ЄС свідчать про перетворення РФ на імперіалістичну, авторитарну та геноцидну державу. Наразі жодна з країн Європи не відчувається в безпеці, адже на карту поставлені їх державність та територіальна цілісність. Світ повільно зповзає в ядерну гонку озброєнь.

Довгий час деякі європейські країни дотримувалися політики військового нейтралітету. Позаблокові держави, оточені членами Північноатлантичного альянсу, не відчували жодних військових загроз. Проте ситуація змінилася. Широкомасштабний напад Росії на Україну перегорнув нову сторінку європейської безпеки.

Відповіддю демократичних країн на російську агресію стало збільшення кількості країн Альянсу. Наприклад, якщо раніше фінська громадськість негативно реагувала на перспективу членства в НАТО, то після вторгнення російських військ в Україну вступ Фінляндії до Альянсу підтримала більшість населення. Вже 4 квітня 2023 року Фінляндія вступила в НАТО і стала 31 членом Альянсу. Із вступом Фінляндії до Альянсу сухопутний кордон НАТО з російською федерацією збільшився на понад 1000 км.

З тих же міркувань, одночасно з Фінляндією, заявку на вступ до НАТО подала Швеція. Офіційне приєднання відбулось через 2 роки – 7 березня 2024 року. Швеція стала 32 країною НАТО. Ще одна країна охоплена залізними гарантіями безпеки НАТО, відповідно до статті 5, яка говорить, що напад на одного союзника – це напад на всіх. Європейські політики все частіше переходять на риторику підготовки до війни та посилюють свою

обороздатність, збільшуючи в рази військові бюджети на закупівлю сучасного озброєння та посилення збройних сил.

У ході вивчення закордонного досвіду щодо підготовки громадян до військової служби, проаналізовано досвід як позаблокових держав, так і членів Північноатлантичного альянсу. Результати аналізу вказують на різні форми комплектування збройних сил:

- загальна військова повинність та служба у військовому резерві;
- служба за контрактом (професійна армія) та служба у військовому резерві (запасі);
- добровільна військова служба;
- міліційний та кадрово-міліційний склад з загальною військовою повинністю.

Модель підготовки № 1

загальна військова повинність та служба у військовому резерві

Сили оборони Ізраїлю (ЦАХАЛ) становлять близько 170 тис. осіб, а також налічують 300 тис. осіб військового резерву, при чисельності населення в 9,136 млн. Регулярна армія Ізраїлю складається зі строковиків та кадрових військовослужбовців, які проходять службу на засадах «Закону про військову повинність». Для проходження строкової служби призивають усіх чоловіків у віці від 18 до 29 років та усіх жінок у віці 18-26 років, що визнані придатними для служби в армії. Юнаки служать 30 місяців, дівчата – 24 місяці.

7 жовтня 2023 року палестинські бойовики угруповання ХАМАС вторглися на прикордонні території Ізраїлю. Цього дня, вперше з 1973 року, уряд Ізраїлю оголосив про введення воєнного стану та розгорнув контртерористичну операцію «Залізні мечі» в секторі Гази. Міністр оборони Ізраїлю оголосив збір резервістів. За 48 годин ізраїльська армія мобілізувала 300 тисяч людей. Тисячі ізраїльтян повернулися з-за кордону, щоб взяти участь у війні [10].

Етапи підготовки та проходження служби рядовим складом:

- допризовна підготовка починається в 14-16 років;
- постановка на військовий облік з 16 років;
- вивчення новобранців – з першого тижня призову.

Після закінчення строкової служби всі ізраїльтяни зобов'язані проходити щомісяця одноденні та щороку п'ятиденні збори. Також в Ізраїлі існує можливість проходити альтернативну службу. Юнаки та дівчата можуть пройти її в органах безпеки, в установах абсорбції нових репатріантів, у школах, лікарнях, установах допомоги літнім людям, дітям та підліткам тощо. Звільнення від служби та заміну її на альтернативну можна отримати за станом здоров'я (потрібне рішення лікаря) або за релігійними переконаннями (потрібне рішення рабинського суду). Мінімальний термін альтернативної служби – 12 повних місяців.

Збройні сили Республіки Кіпр відомі як Національна гвардія. Вона комплектується на підставі закону про загальну військову повинність. Військова служба обов'язкова для греків кіпріотів чоловічої статі, громадян Республіки Кіпр, які досягли віку 18 років та триває 24 місяці. Після демобілізації

військовослужбовці зараховуються в резерв та призиваються на регулярні збори. Перебування на військовому обліку та у резерві – до 50 років. За наказом Міністерства оборони Кіпру у визначений період функціонує електронна платформа для подання клопотання про рекрутинг. Інформування про початок призовної кампанії, початок роботи електронної платформи та запрошення відвідати рекрутинговий центр надсилається на електронну пошту та номер мобільного телефону призовника.

Призовник/військовозобов'язаний через цю систему подає необхідні довідки/сертифікати, на підставі яких визначається та здійснюється кваліфікація, організовується попереднє речове та інше забезпечення, визначається попереднє призначення за місцем проходження військової служби. Усі військовослужбовці та резервісти за час служби/перепідготовки мінімум 1 тиждень мають провести на заставах передової лінії оборони Кіпру.

Призов резервістів відбувається обов'язково після указу про мобілізацію та оповіщається через засоби масової інформації та електронною платформою. Детальні інструкції дій резервіста викладаються у листі спеціального маршруту (SDF) та листі індивідуального запрошення на навчання (SAF).

Зіткнувшись із потрясінням європейського середовища безпеки, спричиненим агресією РФ в Україні, Латвія вирішила запровадити програму відновлення обов'язкової військової служби. Таке рішення застосовується протягом п'яти років, починаючи з 1 січня 2023 р., і стосується чоловіків віком від 18 до 27 років, які пройшли 11 місяців військової служби. Службовий обов'язок складається із чотирьох варіантів на вибір призовника: загальна військова служба, служба в Національній гвардії 20 днів на рік протягом п'яти років, підготовка командира та альтернативна служба в установах Міністерства внутрішніх справ, охорони здоров'я та соціального забезпечення.

В рамках п'ятирічної програми Міністерство оборони має на меті збільшити чисельність штатних військових з нинішніх 7 500 солдатів дійсної служби до приблизно 50 000 осіб, включаючи чинні частини (14 000), підрозділи Національної гвардії (16 000) і резерв солдатів (20 000) [16].

Зі свого боку Рада національної оборони Литви також ухвалила рішення про збільшення чисельності Збройних сил та кількості призовників. Проект поправок до Закону «Про основну структуру Збройних сил і граничну чисельність Збройних сил» передбачає, що загальна чисельність Збройних сил збільшиться з 20 840 до 29 380 солдатів [13].

В рамках реформи, процедура призову на строкову службу в Литві передбачає наступні аспекти:

дев'ятимісячна служба для деяких категорій призовників може бути скорочена, але не більше ніж на три місяці. Планується, що від 50 % до 65 % призовників служитимуть дев'ять місяців, а від 35 % до 50 % призовників – шість місяців;

особа, яка досягла 17 років вноситиметься до призовних списків і буде зобов'язана пройти медичний огляд у медичних установах збройних сил Литви з

метою подальшої готовності до проходження служби одразу після досягнення повноліття;

призовний вік становитиме 18-21 рік замість нинішніх 18-23 років.

Для призовників з професіями, яких не вистачає в армії (інженери різних галузей, лікарі, IT-фахівці), або з отриманою вищою освітою, пропонується встановити строк служби три місяці, але призовний вік для такої категорії осіб буде становити до 30 років. Фахівців з дефіцитними професіями планується призивати в армію не пізніше ніж через 2 роки після закінчення навчання.

Такі кроки Литовського уряду спрямовані на забезпечення поповнення наявного резерву збройних сил особами, професії яких необхідні для укомплектування збройних сил.

Крім того, передбачається, що студенти вищих навчальних закладів Литви повинні проходити військову службу безперервно протягом 9 місяців або частинами, поєднуючи із навчанням. Розроблена Стратегія громадянського опору передбачає такий план дій на період 2023-2025 роки:

– організація обов'язкового навчання для всіх державних службовців, шкільних вчителів, учнів 11-12 класів, осіб, які проходять альтернативну службу національної оборони, а також членів Литовської стрілецької асоціації віком від 18 років;

– посилення освіти та інформування громадян про сучасні загрози, національну безпеку, можливості зробити свій внесок у захист країни [1].

Метою Стратегії є виховання патріотизму у молоді, підвищення кваліфікації педагогічних кадрів, сприяння участі громадян у громадській діяльності та осмисленню історичної пам'яті. Від впровадження та реалізації Стратегії громадянського опору очікується збільшення частки громадян, які будуть готові захищати країну зі зброєю, та тих, які готові захищати країну без зброї у громадянському опорі.

Вартий уваги досвід сил оборони Естонської Республіки. Основна частина сил оборони держави перебуває в резерві. Для країни з невеликими людськими та економічними ресурсами, створення резерву національної стійкості з-поміж громадян зі сформованою національною громадянською позицією є єдиною можливою формою. У мирний час держава здійснює підготовку резервістів, проводить закупівлю озброєння та військової техніки з урахування викликів.

Підрозділи резерву сил оборони Естонії формуються за територіальним принципом: військовозобов'язані однієї місцевості призиваються до однієї військової частини. Під час строкової військової служби (8 місяців) військовозобов'язані здобувають базову військову спеціальність та проходять підготовку на рівні відділення-взвод-рота. Після завершення строкової служби військовослужбовці відправляються в запас у складі єдиного підрозділу.

Після проходження строкової військової служби резервісти кожні 5 років залучаються до проведення зборів. Підготовка резервістів (підрозділів резерву) здійснюється під керівництвом штабу бригади (батальйону) та передбачає закріплення набутих навичок і відпрацювання дій у складі підрозділу (роти, батальйону) резерву сил оборони в умовах, що максимально наближені до бойових.

Фінляндія також провела модернізацію збройних сил. Загалом, усі громадяни Фінляндії зобов'язані брати участь в обороні Батьківщини або надавати необхідну допомогу для цього. Це зобов'язання врегульоване у правовій площині Законом про військовий призов, Законом про цивільну службу та Законом про добровільну військову службу жінок [8].

Обов'язкова строкова служба у Фінляндії розглядається головним інструментом забезпечення дієвої системи підтримки високого рівня обороноздатності країни. Усі чоловіки віком від 18 до 60 років можуть бути призвані на військову строкову службу. З 1995 року жінки на добровільних засадах також мають право проходити військову службу у Силах оборони країни. Період проходження строкової служби залежить від виду військової підготовки. Відповідний підхід при формуванні моделі військової підготовки у Фінляндії дає можливість залучити достатню кількість резерву з-поміж підготовленого та вмотивованого населення.

Крім того, у Фінляндії діють громадські об'єднання резервістів, які відіграють значну роль у підготовці населення до виживання в екстремальних умовах. Так Національна Асоціація з оборонної підготовки за своїм функціоналом визначає шляхи та умови покращення та підтримки готовності Сил оборони країни, а також інших відомств в умовах викликів. Асоціація виконує такі функції: військова підготовка для резервістів Сил оборони; ознайомлення молоді віком від 16 років з військовою підготовкою; поширення інформації про добровільну національну оборону; організація навчальних програм з питань безпеки та готовності; проведення навчань для інструкторів та лідерів програм з підготовки у сфері безпеки та оборони [11].

У 2020 році введено нові стандарти військової підготовки із широким застосуванням засобів цифровізації – моделювання, онлайн та віртуальне навчання. Навчання модифіковано відповідно до структур модулів. Переїзди та час очікування скорочено. Поставлені цілі розвитку компетенцій досягаються завдяки підвищенню інтенсивності та якості навчального процесу.

Отже, у розглянутих країнах діє закон про загальну військову повинність, що є інструментом забезпечення дієвої системи підтримання високого рівня обороноздатності країни. Усі чоловіки віком від 18 років (в Ізраїлі також і жінки) до 60 років можуть бути призвані на військову строкову службу. Під час строкової військової служби (від 8 до 30 місяців) військовозобов'язані здобувають базову військову спеціальність та проходять підготовку на рівні відділення-взвод-рота. Після завершення строкової служби військовослужбовців зараховують в резерв та призивають на регулярні збори. Перебування на військовому обліку та у резерві – до 50 років.

Згадані країни приділяють велику роль патріотичному вихованню молоді та осмисленню історичної пам'яті через реалізацію стратегії громадянського опору, сприянню участі громадян у громадській діяльності резервістів, стрілецьких клубів та інших об'єднань громадян.

Розглянута модель забезпечує якісну підготовку військовослужбовців та резервістів.

Модель підготовки № 2 **служба за контрактом (професійна армія) та служба у військовому резерві (запасі)**

У мирний час у США відсутній військовий призов, строкова військова служба та альтернативні форми проходження військової служби. Громадяни або резиденти США проходять військову службу у збройних силах за контрактом.

Водночас відповідно до Закону США «Про військову службу» [14], всі особи чоловічої статі у віці 18-25 років зобов'язані зареєструватися на електронній платформі «Система військової служби» [17], що дозволяє вести облік можливих призовників та забезпечити їх мобілізацію до збройних сил США у разі запровадження Конгресом воєнного стану та оголошення мобілізації. Якщо з об'єктивних причин до настання 25 років зареєструватися у Системі можливості не було, такі особи зобов'язані в 30 денний строк з дати появи можливості або повернення на територію США зареєструватися на порталі Системи. Відмова від реєстрації у Системі є суворим порушенням законодавства США і карається штрафом у сумі до 250 тис. дол. або 5 роками позбавлення волі. Особа, яка свідомо надає сприяння іншій особі, або підбурює її до невиконання норм Закону, підлягає аналогічним видам покарання.

Особи, які зареєстровані у Системі, можуть бути звільнені від призову на військову службу за релігійними переконаннями або в разі відмови від участі у збройних конфліктах. У цьому випадку вони призиваються до збройних сил США на невійськову службу строком на 24 місяці. Такі особи, як правило, залучаються до участі в цивільних (громадських) роботах, зокрема працюють у закладах системи охорони здоров'я, або залучаються до забезпечення безпеки чи інтересів США в інший спосіб.

З іншого боку, варто розглянути досвід Великої Британії. Сполучене Королівство має повністю контрактну армію. Заявки на вступ до лав збройних сил подаються громадянами Королівства добровільно. Кандидатів на службу в армії відбирають через центри комплектування, які розташовані у великих агломераціях та виконують функції рекрутингових центрів.

Кандидатами на призов у рядові можуть бути особи віком від 16 років до 32 років, кандидатами на посаду офіцера – віком від 18 до 29 років. Рядових та офіцерів регулярної армії зараховують на початковий період до 12 років з можливістю продовження цього строку, якщо вони відповідають певним вимогам. Рядові та офіцери, як правило, повинні служити щонайменше 4 роки з дати приписки, а рядові, які вступили до 18 років – мінімум 6 років [12].

Кандидати до армії проходять загальну підготовку, починаючи з початкової військової підготовки, щоб привести громадян до спільних стандартів базових військових навичок. Подальша підготовка є спеціалізованою, з урахуванням полку чи корпусу, до якого особа була призначена як кандидат. Водночас командування родів збройних сил Британії проводить спеціалізовану та загальну підготовку протягом всієї кар'єри військовослужбовця.

Військово-політичне керівництво Великої Британії приділяє значну увагу військовій підготовці населення та нарощуванню можливостей резервного

компонента, який раніше був стратегічним резервом збройних сил на випадок широкомасштабної війни, а зараз стає невіддільним компонентом національних збройних сил Британії при повсякденному виконанні як бойових, так і не бойових завдань.

З метою організації бойової підготовки резервістів та проведення, у випадку необхідності заходів щодо їх мобілізації, у Великій Британії розгорнуто мережу Центрив удосконалення підготовки та мобілізації, які відповідають за організацію бойової підготовки резервістів, їх озброєння, адміністративне супроводження служби у резерві та доукомплектування підрозділів.

Типова схема проходження служби військовослужбовцем резерву збройних сил Великої Британії у період між зборами включає:

проведення базової підготовки за визначеною військовою обліковою спеціальністю (тривалість визначається відповідно до конкретної ВОС);

40 днів зборів протягом року у вигляді одного збору тривалістю від 19 до 27 днів, інші заходи бойової підготовки проводять під час неробочих днів (окремі суботи чи неділі) або по вечорах для мінімізації для роботодавця незручностей, пов'язаних зі службою його підлеглого у резерві.

За оцінкою британського військового керівництва, ефективність та доцільність розширення можливостей служби у військовому резерві/запасі збройних сил Великої Британії визначається такими чинниками:

– резервісти, що фактично є цивільними особами, незаангажовані військовими шаблонами, правилами та встановленими практиками, що відкриває потужні можливості для формування нестандартних асиметричних підходів під час виконання будь-яких військових завдань, що може забезпечити перевагу навіть у протистоянні із набагато потужнішим противником;

– окремі резервісти можуть мати багатий досвід у «цивільному житті», зокрема, у сфері керівництва великими колективами, володіти унікальними спеціальностями та професіями, які не входять до переліку спеціальностей, за якими здійснюється підготовка військовослужбовців у військових навчальних закладах Великої Британії;

– висококваліфіковані фахівці сучасних спеціальностей в ІТ, кіберсфері та сфері космосу можуть бути недоступні для проходження кадрової служби у збройних силах Великої Британії у зв'язку з невідповідністю грошового забезпечення, яке може сплачувати держава, у порівнянні із приватними компаніями. Проте служба у резерві відкриває певні опції для залучення таких фахівців до реалізації проєктів у британських збройних силах;

– гнучкість підходів з погляду можливостей призову/виклику резервістів для проходження служби (на конкретний період часу, виконання конкретного завдання, реалізації проєкту тощо) та їх звільнення/повернення до цивільного життя, є дуже привабливим для більшості людей та сприяє збільшенню кількості охочих проходити службу у резерві.

Таким чином, сучасний стан та рівень підготовленості наявного мобілізаційного резерву збройних сил Великої Британії проводиться в рамках програми формування резервного компонента збройних сил Великої Британії, яка

отримала назву «Резерви майбутнього 2020» [15]. Програма передбачає, що залучення цивільних громадян, які перебувають у запасі, дозволить військово-політичному керівництву країни ефективно реагувати на виклики сучасності.

Громадяни або резиденти у розглянутих країнах проходять військову службу у збройних силах за контрактом. Заявки на вступ до лав збройних сил подаються громадянами добровільно. Кандидати на службу в армії відбираються у 17-18 років через центри комплектування, які виконують функції рекрутингових центрів. Вони проходять загальну підготовку, починаючи з початкової військової підготовки, щоб привести громадян до спільних стандартів базових військових навичок в навчальних центрах. Подальша підготовка є спеціалізованою, з урахуванням полку чи корпусу, до якого особа була призначена як кандидат. Водночас командування родів збройних сил проводить спеціалізовану та загальну підготовку протягом всієї кар'єри військовослужбовця. Типова схема проходження служби військовослужбовцем резерву збройних сил у період між зборами включає проведення базової підготовки та 40 днів зборів протягом року у вигляді одного збору тривалістю від 19 до 27 днів, інші заходи бойової підготовки проводитимуть під час неробочих днів. Ефективно працює система військової підготовки молоді. Також існують різні системи позавійськової підготовки військових спеціалістів за різними фахами для студентів. Взагалі чинна система дозволяє комплектувати ЗС та навчати військовослужбовців відповідно до високих стандартів, а також мати чисельний, підготовлений та вмотивований резерв.

Модель підготовки № 3 добровільна військова служба

Протягом 2008-2009 Албанія поступово скорочувала кількість солдат строкової служби. У 2008 році збройні сили Албанії налічували лише 712 осіб, а до 2009 року вже 2700 призовників. Міністерство оборони розробило план заміни всіх мобілізаційних центрів сучасними центрами вербування по всій країні.

Починаючи з 1 січня 2010 року в Албанії скасовано обов'язкову військову службу. Згідно з наказом Міноборони Республіки Албанії від 2014 року, трудові договори з кадровими солдатами укладаються на 6 років. Протягом цього терміну вони не можуть звільнитися або піти. У разі порушення вони можуть бути притягнуті до кримінальної відповідальності. Долучитись до лав Збройних Сил можливо з 18 до 26 років.

Відповідно до статті 3 Закону про оборону Республіки Північна Македонія (РПМ) передбачено, що всі громадяни РПМ у віці від 18 до 64 років можуть проходити військову службу, якщо вони відповідають вимогам, встановленим цим же Законом. Громадяни мають право добровільно проходити військову службу в порядку та на умовах визначених законодавством країни. Статтею 7 цього Закону передбачено, що добровільна військова служба триває 3 місяці у лавах Збройних Сил. Служба у резерві Збройних Сил проходить у мирних, кризових, надзвичайних і військових умовах відповідно до цього Закону.

Дані категорії громадян також можуть залучатись до національних військових контингентів, що беруть участь у міжнародних операціях і за межами території країни більше ніж на 30 днів (за власною згодою). Обов'язок осіб, визначених частиною 1 статті 1 Закону про службу у Збройних Силах (проходження військової служби в ЗС РПМ передбачено на рівних правах як для чоловіків, так і для жінок), триває до досягнення ними 50 річного віку.

В розглянутих країнах скасовано обов'язкову військову службу. Відповідно до національного законодавства з кадровими солдатами укладаються трудові договори терміном на 6 років. Приєднатись до лав Збройних Сил можливо з 18 до 64 років. Громадяни мають право добровільно проходити військову службу в порядку та на умовах визначених законодавством країни. Добровільна військова служба триває 3 місяці. Служба у резерві збройних сил може проходити у мирних, кризових, надзвичайних і військових умовах. Враховуючи малу кількість населення країн та їх членство в НАТО, визначена модель цілком забезпечує вмотивованим особовим складом національні збройні сили.

Модель підготовки № 4 міліційний та кадрово-міліційний склад з загальною військовою повинністю

Збройні сили Швейцарії організовані за міліційним видом комплектування. В міліційній армії військові частини в мирний час складаються тільки з облікового апарату і нечисленних кадрів командного складу. Натомість весь змінний рядовий склад і частина командного складу приписуються до військових частин, розташованих у районах їх місця проживання. Вони відбувають військову службу шляхом проходження короточасних навчальних зборів [9]. Призовний вік у Швейцарії становить від 18 до 21 року. Придатними до служби вважаються громадяни до 33 років. Жінки мають право добровільно вступати на військову службу.

Обов'язкова військова служба у Швейцарії починається з постановки на військовий облік на початку року, в якому військовозобов'язані досягають 18-річного віку і триває до звільнення. Звільнення відбувається відповідно до військового статусу військовозобов'язаного не раніше ніж до кінця десятого календарного року після присвоєння військового звання солдата (стосується осіб рядового і сержантського складу) і не пізніше ніж до кінця року, в якому вони досягли 50-річного віку (стосується спеціалістів та офіцерів). Як виняток, військовий обов'язок для військовослужбовців (від солдата до старшого сержанта), які виконують свій обов'язок щодо проходження навчальних зборів без перерви (військовослужбовці строкової служби), триває до кінця сьомого календарного року після присвоєння звання солдата.

Відповідно до Указу про військовий обов'язок і військову службу (стаття 47) військовозобов'язані проходять щорічно навчальні збори. Слід зауважити, що для проходження зборів резервісти приписуються до міліційних військових частин, розташованих у районі їх місця проживання. Надалі всі резервісти зберігають вдома особисту зброю, військову форму та необхідне спорядження, що дозволяє

їм у мінімальний термін зайняти місце в строю. Варто зазначити, що розгортання територіально-міліційних формувань до штатів воєнного часу проводиться на період навчань і під час оголошення мобілізації [9].

Військовослужбовці рядового складу, які були призвані вперше, протягом обов'язкової військової служби (150 діб) проходять наступні етапи:

- до 3 діб для прибуття на місце призову;
- 124 доби навчання в рекрутській школі (базова підготовка призовників);
- 19 діб проходження курсів підвищення кваліфікації (всього 6 курсів підготовки за різними напрямками);
- 4 доби приведення в належний стан військової інфраструктури, навчальних матеріалів, транспортних засобів та підготовка їх до наступних занять.

Для військовослужбовців, які призвані в гренадери, термін обов'язкової підготовки триває 245 діб, для призовників, які відібрані до спеціальних збройних формувань – 280 діб.

Після рекрутської школи кожен військовослужбовець швейцарської армії повинен відслужити певну кількість днів. Зазвичай вони проходять службу на щорічних курсах підвищення кваліфікації. В більшості випадків вони прибувають у свої підрозділи, куди були направлені після базової підготовки. Тривалість курсів від солдата до капрала становить три тижні.

Система обов'язкової військової служби шляхом проходження щорічних короткочасних навчальних зборів у військових частинах розташованих у районі проживання резервістів, зберігання дома особистої зброї, військової форми та необхідного спорядження дозволяє проводити мобілізаційне розгортання у короткий термін. Як наслідок, Збройні сили Швейцарії здатні за дві-чотири години розвернутися з 22 тисячної армії у 650 тисячну, а за дві доби – в 1.7 мільйонну навчену, організовану та озброєну армію (населення країни 8 545 млн) [2].

Висновки та напрями подальших досліджень. Попри відмінності у підходах до комплектування збройних сил зарубіжних країн, вони мають загальні складові, а саме:

військово-патріотичне виховання молоді (участь громадських об'єднань, стратегія громадського опору);

інформаційна платформа обліку військовозобов'язаних та електронне оповіщення;

постановка на військовий облік;

рекрутингові центри;

базова (початкова) і спеціальна (спеціалізована) підготовка;

комплектування збройних сил;

служба за контрактом (альтернативна служба);

служба у військовому резерві (проходження зборів резервістів).

Наразі в Україні йде активна робота щодо законодавчого удосконалення процедур проведення заходів мобілізації, оптимізації військового обліку призовників, військовозобов'язаних, та резервістів, а також окремих питань проходження військової служби для покращення якості відбору особового складу під час доукомплектування бойових підрозділів для відсічі збройної

агресії проти України. Так прийняття Закону України від 11.04.2024 р. № 3633-ІХ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо окремих питань проходження військової служби, мобілізації та військового обліку» передбачає врахування загальних елементів моделі підготовки громадян до військової служби у зарубіжних країнах та скасування строкової служби [7]. Надалі принципи комплектування збройних сил України будуть наближатися до моделі підготовки № 2 «Служба за контрактом (професійна армія) та служба у військовому резерві (запасі)» за прикладом Великої Британії, США та інших країн НАТО.

Перспективним напрямком наукових розвідок може бути розроблення структурно-функціональної моделі підготовки громадян України на основі вітчизняного та зарубіжного досвіду.

ЛІТЕРАТУРА

1. Європейська правда. Литва готує стратегію громадянського опору: 50% населення протидіятимуть окупанту. *Європейська правда*. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2023/08/23/7168087/> (дата звернення: 07.04.2024).
2. Єрґакова В.В. Особливості зовнішньої політики Швейцарії в сучасних міжнародних відносинах / Під заг. ред. К. В. Балабанова // Тенденції розвитку сучасної системи міжнародних відносин та світового політичного процесу: Збірник матеріалів ІХ Інтернет – конференції. Маріуполь: МДУ, 2019. С. 29–32.
3. Конституція України : від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 27.03.2024).
4. Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 15 грудня 1997 р. № 1410 : Постанова Каб. Міністрів України від 30.12.2022 р. № 1490. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1490-2022-п#Text> (дата звернення: 27.03.2024).
5. Про затвердження Порядку організації та здійснення загальновійськової підготовки громадян України до національного спротиву : Постанова Каб. Міністрів України від 29.12.2021 р. № 1443. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1443-2021-п#Text> (дата звернення: 27.03.2024).
6. Про основи національного спротиву : Закон України від 16.07.2021 р. № 1702-ІХ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20#Text> (дата звернення: 27.03.2024).
7. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо окремих питань проходження військової служби, мобілізації та військового обліку. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3633-IX#Text> (дата звернення: 24.04.2024).
8. Пірерт Б. НАТО: Фінляндія посилює північний фланг Альянсу – DW – 04.04.2023. *dw.com*. URL: <https://www.dw.com/uk/nato-finlandia-posilue-pivnicnij-flang-alansu/a-65224442> (дата звернення: 07.04.2024).
9. Савинець, О. Ю. Іноземний досвід комплектування збройних сил [Текст] / О. Ю. Савинець // Науковий вісник Ужгородського Національного університету : серія: Право / гол.ред. Ю.М. Бисага. Ужгород : Видавничий дім «Гельветика», 2018. Т. 2. Вип. 51. С. 34–38. Бібліогр. : с. 38 (19 назв).
10. Як Ізраїль розгорнув 300 тисяч резервістів за 48 годин і мова не про ТРО : Defense Express. Військовий портал Defense Express - все про військову справу. URL: https://defence-ua.com/army_and_war/jak_izrajil_rozgorнув_300_tisjach_rezervistiv_za_48_godin_i_mova_ne_pro_tro-13101.html (дата звернення: 07.04.2024).
11. Crafting a Way Ahead for the Defense of Finland: The Perspective of the Head of the Defense Policy Branch in the Ministry of Defence, Finland - Second Line of Defense. *Second Line of Defense*. URL: <https://sldinfo.com/2018/02/crafting-a-way-ahead-for-the-defense-of-finland-the->

[perspective-of-the-head-of-the-defense-policy-branch-in-the-ministry-of-defence-finland/](#) (дата звернення: 07.04.2024).

12. Defence Relationship Management. *GOV.UK*. URL: <https://www.gov.uk/government/groups/defence-relationship-management#rights-and-responsibilities-for-employers-and-reservists> (дата звернення: 07.04.2024).

13. Facebook. URL: https://www.facebook.com/story.php?story_fbid=786295373534527&id=100064622146408∓mibextid=WC7FNe (дата звернення: 07.04.2024).

14. GovInfo U.S. Government Publishing Office. URL: <https://www.govinfo.gov/content/pkg/COMPS-527/uslm/COMPS-527.xml> (дата звернення: 27.03.2024).

15. Great Britain: Ministry of Defence. Reserves in the Future Force 2020: Valuable and Valued. Stationery Office, The, 2013. URL: https://assets.publishing.service.gov.uk/media/5a75add340f0b67f59fcec33/Cm8655-web_FINAL.pdf (дата звернення: 27.03.2024).

16. Latvia to Reinstate Compulsory Military Service. *The Defense Post*. URL: <https://www.thedefensepost.com/2022/07/06/latvia-reinstate-compulsory-military-service/> (дата звернення: 27.03.2024).

17. Selective Service System – It's Your Country. Protect it. Selective Service System. URL: <https://www.sss.gov/> (дата звернення: 27.03.2024).

REFERENCES

1. Ievropeiska pravda. Lytva hotuie stratehiiu hromadianskoho oporu: 50 % naselennia protydiatymut okupantu. *Yevropeiska pravda*. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2023/08/23/7168087/> (дата зvernennia: 07.04.2024).

2. Ierhakova V.V. Osoblyvosti zovnishnoi polityky Shveitsarii v suchasnykh mizhnarodnykh vidnosynakh / Pid zah. red. K. V. Balabanova // *Tendentsii rozvytku suchasnoi systemy mizhnarodnykh vidnosyn ta svitovoho politychnoho protsesu: Zbirnyk materialiv IKh Internet-konferentsii. Mariupol* : MDU, 2019. S. 29–32.

3. Konstytutsiia Ukrainy : vid 28.06.1996 r. № 254k/96-VR. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr#Text> (дата зvernennia: 27.03.2024).

4. Pro vnesennia zmin do postanovy Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 15 hrudnia 1997 r. № 1410 : Postanova Kab. Ministriv Ukrainy vid 30.12.2022 r. № 1490. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1490-2022-p#Text> (дата зvernennia: 27.03.2024).

5. Pro zatverdzhennia Poriadku orhanizatsii ta zdiisnennia zahalnoviiskovoi pidgotovky hromadian Ukrainy do natsionalnogo sprotyvu : Postanova Kab. Ministriv Ukrainy vid 29.12.2021 r. № 1443. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1443-2021-p#Text> (дата зvernennia: 27.03.2024).

6. Pro osnovy natsionalnogo sprotyvu : Zakon Ukrainy vid 16.07.2021 r. № 1702-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20#Text> (дата зvernennia: 27.03.2024).

7. Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo okremykh pytan prokhodzhennia viiskovoi sluzhby, mobilizatsii ta viiskovoho obliku. Ofitsiyni vebportal parlamentu Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3633-IX#Text> (дата зvernennia: 24.04.2024).

8. Rigert B. NATO: Finliandiia posyliuie pivnichnyi flanh Aliansu – DW – 04.04.2023. *dw.com*. URL: <https://www.dw.com/uk/nato-finlandia-posilue-pivnicnij-flang-alansu/a-65224442> (дата зvernennia: 07.04.2024).

9. Savynets, O. Yu. Inozemnyi dosvid kompletuvannia zbroinykh syl [Tekst] / O. Yu. Savynets // *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho Natsionalnogo universytetu* : seriia: Pravo / hol.red. Yu.M. Bysaha. Uzhhorod : Vydavnychiy dim «Helvetyka», 2018. T. 2. Vyp. 51. S. 34-38. Bibliohr. : s. 38 (19 nazv).

10. Iak Izrail rozghornuv 300 tysiach rezervistiv za 48 hodyn i mova ne pro TRO : Defense Express. Viiskovyi portal Defense Express - vse pro viiskovu spravu. URL: https://defence-ua.com/army_and_war/jak_izrajil_rozghornuv_300_tisjach_rezervistiv_za_48_godin_i_mova_ne_pro_tro-13101.html (дата зvernennia: 07.04.2024).

11. Crafting a Way Ahead for the Defense of Finland: The Perspective of the Head of the Defense Policy Branch in the Ministry of Defence, Finland - Second Line of Defense. *Second Line of Defense*. URL: <https://sldinfo.com/2018/02/crafting-a-way-ahead-for-the-defense-of-finland-the-perspective-of-the-head-of-the-defense-policy-branch-in-the-ministry-of-defence-finland/> (дата зvernennia: 07.04.2024).].

12. Defence Relationship Management. GOV.UK. URL: <https://www.gov.uk/government/groups/defence-relationship-management#rights-and-responsibilities-for-employers-and-reservists> (data zvernennia: 07.04.2024).]

13. Facebook. URL: https://www.facebook.com/story.php?story_fbid=786295373534527&id=100064622146408&mibextid=WC7FNe (data zvernennia: 07.04.2024).

14. GovInfo U.S. Government Publishing Office. URL: <https://www.govinfo.gov/content/pkg/COMPS-527/uslm/COMPS-527.xml> (data zvernennia: 27.03.2024).

15. Great Britain: Ministry of Defence. Reserves in the Future Force 2020: Valuable and Valued. Stationery Office, The, 2013. URL: https://assets.publishing.service.gov.uk/media/5a75add340f0b67f59fcec33/Cm8655-web_FINAL.pdf (data zvernennia: 27.03.2024).

16. Latvia to Reinstate Compulsory Military Service. The Defense Post. URL: <https://www.thedefensepost.com/2022/07/06/latvia-reinstate-compulsory-military-service/> (data zvernennia: 27.03.2024).

17. Selective Service System – It's Your Country. Protect it. Selective Service System. URL: <https://www.sss.gov/> (data zvernennia: 27.03.2024).

SUMMARY

Oleh Mitiahin,

PhD (Historical Sciences),

National Defence University of Ukraine, Kyiv

Volodymyr Oliferuk,

Candidate of Technical Sciences,

National Defence University of Ukraine, Kyiv

Anna Novitska,

National Defence University of Ukraine, Kyiv

An approach to the formation for Ukrainian citizens based on the experience of foreign countries

The article analyzes the experience of foreign countries in preparing citizens for military service, and some are non-NATO countries. According to the principles of manning the armed forces of foreign countries, the preparation of citizens for military service can be conditionally divided into four approaches that have common features, namely military-patriotic education of youth, basic and special training, recruitment centers, contract service or conscript service, service in the military reserve, alternative service, electronic platform for registration of persons liable for military service.

Introduction. *According to the Constitution of Ukraine, it is the duty of Ukrainian citizens to defend the Fatherland, independence, and territorial integrity of Ukraine. Furthermore, Article 6 of the Law of Ukraine "On the Principles of National Resistance" establishes the foundation for preparing Ukrainian citizens for national resistance through their general military training. This training is organized territorially and zonally, emphasizing high motivational appeal and alignment with the transformation process of the manpower system.*

Purpose is to provide an analysis and propose the introduction of modern approaches to military training *from foreign countries into the Ukrainian citizens' military training system.*

Methods. *To address the tasks, the authors employed general scientific methods such as analyzing scientific literature related to the problem, monitoring the existing system of military training for foreign citizens, as well as systematic analysis and synthesis. Additionally, they utilized methods including induction and deduction, a systematic approach to problem-solving, classification, generalization, and systematization.*

Results. *The analysis of foreign experience reveals various approaches to staffing the armed forces, including:*

- *general military service and service in the military reserve;*
- *contract service (professional army) and service in the military reserve\reserve;*
- *voluntary military service;*

- police and police personnel with general military service.

Originality. Several domestic scholars have extensively studied the military training of citizens both in Ukraine and abroad. Despite the abundance of publications regarding the current state of military training among Ukrainian citizens, there's a notable absence of research addressing the experiences of foreign countries following the aggression of the Russian Federation against Ukraine.

Conclusion. Despite the differences in approaches to manning the armed forces of foreign countries, they have common components, namely: military registration; manning the armed forces; military-patriotic education of youth; basic and special training; recruitment centers contract service or conscript service; service in the military reserve; alternative service; electronic platform for registration of persons liable for military service.

Ukraine is currently improving the procedures for mobilization and military registration of conscripts, persons liable for military service, and reservists at the legislative level.

Key words: principle of manning the Armed Forces; military-patriotic education of youth; recruiting centers; general military training; initial training; basic training; universal military service; contract service; reserve service.